

Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski

TRADYCJE WOJSKOWE W RODZINIE TOEDWENÓW

Rodzina Toedwenów, a w zasadzie Tödwenów, pochodziła z Inflant. W przeciwieństwie do większości rodzin z tego obszaru, niektórzy jej członkowie nie przeszli w początkach XVII w. na stronę Szwecji, ale służyli Rzeczypospolitej. Swoją karierę zawdzięczali osobie pułkownika i podkomorzego dorpackiego Jana-Henryka. Przeniesieni z Inflant do województwa podlaskiego bardzo szybko spolonizowali się, podobnie jak inne rodziny inflanckie w podobnej sytuacji, na przykład sieradzka linia Denhoffów, wielkopolska Rosenów czy mazowiecka Kampenhausenów¹. Ich nazwisko również uległo polonizacji i o ile w XVII w. zapisywano je jako Tedwin, Tedtwin czy Tetfin, to w późniejszym okresie brzmiało Toedwen, Todwen czy Tedwen. Niewiele wiadomo o trzech następnych pokoleniach potomków wspomnianego pułkownika Jana-Henryka, żyjących w XVIII w. Natomiast kolejne pokolenia rodziny widzimy w polskim wojsku Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego, powstania listopadowego i wojny krymskiej.

Tödwenowie to rodzina, której korzenie nikną w mrokach historii. Wiadomo, że już w połowie XIV w. jej przedstawiciele występowali w Estonii jako duńscy wasale. W późniejszych wiekach spotyka się ich w północnej Estonii, w dystryktach rewelskim i Harrien. W 2 połowie XVI w. i w XVII w. widzimy ich również w Inflantach. Herb tej rodziny można opisać jako: w polu błękitnym trzy złote gwiazdy sześciopromienne².

¹ *Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften (Neue Folge)*, t. III, b.m.w. [Hamburg] 2013 (m.in. na s. 127-217 pełna genealogia Denhoffów/Dönhoffów, opracowana przez Andrzeja Prus-Niewiadomskiego); A. Sikorski, *Rosenowie. Spolonizowana rodzina inflancka w Wielkopolsce w XVII-XIX wieku* (w przygotowaniu); A. Sikorski, *Dzieje rodziny Kampenhausenów w Polsce*, [w:] *Studia genealogiczne*, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2016, s. 285-337.

² M. Gritzner, *Der Adel der russischen Ostseeprovinzen (Estland, Kurland, Livland Oesel)*, Neustadt an der Aisch 1980 (*J. Siebmacher's großes Wappenbuch*, t. 25), s. 223-224, tabl. 136; *Polska XVI*

Pierwszym z tej rodziny, który pojawił się w polskim wojsku był Bartłomiej Tödwen, zapewne uchodźca z opanowanych przez Szwedów Inflant (o ich dobrach w pozostałej przy Rzeczypospolitej części Inflant nic nie wiadomo). Zaciągnął się on wraz z 3-konnym poczem do rajtarii gwardii królewskiej, w stopniu rotmistrza, otrzymując 17 marca 1641 r. zapis 500 złp rocznie, zabezpieczony na cle palowym w porcie gdańskim³.

W Rzeczypospolitej działał jeszcze Zygmunt Tedwen. Podobnie jak o Bartłomiej, wiadomo o nim niewiele, poza tym, że w 1663 r. jako kapitan został dowódcą kompanii w regimencie rajtarskim gwardii dowodzonym przez Franciszka Bielińskiego⁴.

Osobą, która przeniosła się na stałe do Korony był Jan-Henryk Toedwen. Niejasna pozostaje forma nazwiska, której używał. W źródłach polskich z epoki, nazwisko to było zapisywane najczęściej w formie: Tedwin bądź Tetwin, a nawet Tetfin⁵. Źródła

wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. XIII: *Inflanty*, cz. 1 (*Źródła dziejowe*, t. XXIV cz. 1), wyd. J. Jakubowski i J. Kordzikowski, Warszawa 1915, s. 102; G. Manteuffel, *Inflanty Polskie oraz Listy znad Bałtyku*, red. K. Zajas, Kraków 2009, s. 79. Polscy Toedwenowie w XIX w. legitymowali się ze szlachectwa z herbem Karp odmieniony. Przypisanie Toedwenom herbu Karp wynikało z identyczności godła i barw obu herbów. Odmiana polegała na tym, że w klejnocie herbu Toedwenów znalazła się ręka zbrojna z mieczem (a u Karpów trzy strusie pióra). S. Karp, *Herb Karp – jego geneza, legenda i odmiany*, [w:] *Studia genealogiczne...*, s. 276-277, 280. Wizerunek herbu za: M. von Spießen, *Wappenbuch des Westfälischen Adels*, Görlitz 1902, t II, tabl. 320-326, http://wiki-de.genealogy.net/Datei:Wappen_Westfalen_Tafel_320_6.jpg, dostęp: 9 VIII 2016 r.

³ Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: AGAD], Metryka Koronna [dalej: MK], t. 186, k. 298-298v; M. Nagielski, *Spoleczny i narodowy skład gwardii królewskiej za dwóch ostatnich Wazów (1632-1668)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” [dalej: „SMHW”], 1988, t. XXX, s. 92.

⁴ M. Nagielski, *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2011, s. 192.

⁵ AGAD, MK, t. 201, k. 343; AGAD, MK, t. 203, k. 56, 56v (Jan Tedwin); AGAD, Archiwum Radziwiłłów [dalej: AR], dz. II, nr 1429, s. 1, 19; *Źródła do dziejów Warszawy. Rejestry podatkowe i taryfy nieruchomości 1510-1770*, red. S. Herbst, cz. 2, Warszawa 1963, s. 106; J. Pasek, *Pamiętniki*, oprac. W. Czaplinski, Wrocław 1952, s. 23-24 (Jan Tetwin, taką formę nazwiska podaje również: K. Niesiecki, *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J.*, oprac. J. N. Bobrowicz, t. IX, Lipsk

austriackie podają jego nazwisko jako Tetuin (Dettwin)⁶. Przewaga źródłowa formy Tedwin zdecydowała, że przyjmujemy tu ją jako obowiązującą. Potomkowie Jana używali natomiast formy Toedwen, Todwen czy Tedwen. O jego młodości i wykształceniu nie potrafimy nic powiedzieć. Marek Wagner przypuszcza, że już w latach 30. XVII w. mógł służyć w którymś z regimentów piechoty lub w rajtarskiej jednostce gwardii Władysława IV, choć jest to mało prawdopodobne ze względów chronologicznych⁷. Zapewne w 1651 r. zaciągnął się do służby w skwadronie piechoty Stefana i Marcina Czarnieckich, na bazie którego utworzono w 1652 r. regiment dragoński przyszłego hetmana Czarnieckiego. Skądinąd wiadomo, że Tedwin służył w wojnie kozackiej, co w pewnym stopniu potwierdza te domysły Wagnera⁸. Jeśli tak faktycznie było, to dzielił w tym czasie losy tej jednostki. Mógł więc uczestniczyć w wyprawie beresteckiej (1651 r.), po której między lutym a majem następnego roku odpoczywał wraz z dragonią Czarnieckiego w Pilźnie. Stąd jednostka udała się na Ukrainę i w czerwcu 1652 r. brała udział w bitwie pod Batohem. Poniosła tu duże straty i to wówczas została zreorganizowana. Następnie przebywała na leżach zimowych w dobrach Czarnieckiego. Na wiosnę 1653 r. brała udział w działaniach Czarnieckiego na Ukrainie, a na wiosnę 1654 r. w wyprawie pod Winnicę i Humań⁹. Dowodnie Tedwin uczestniczył w wyprawie ochmatowskiej na przełomie 1654 i 1655 r. Został wówczas ranny (postrzelony); był już kapitanem i dowódcą jednej z kompanii dragońskich Stefana Czarnieckiego¹⁰. Jesienią 1655 r. przebywał ze swą jednostką w Krakowie, broniąc przed Szwedami południowego odcinka murów miejskich obok oddziałów piechoty łanowej krakowskiej i sandomierskiej. Dnia 17 października 1655 r. uczestniczył w rozmowach poprzedzających kapitulację miasta¹¹. Po kapitulacji, 18 października 1655 r. Tedwin wyprowadzał z Krakowa

1842, s. 76), ale AGAD, MK, t. 186, k. 298, 299: Bartłomiej von Thedwen, a w tekście von Tedewn i Tetwin.

⁶ A. v. Wrede, *Geschichte der k. und K. Wehrmacht*, t. II, cz. 2, Wien 1901, s. 648, 650.

⁷ O Janie Tedewnie na marginesie swych opracowań pisali już: J. Wimmer, *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2013; Z. Hundert, *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictw malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2014; M. Wagner, *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2015. Ustalenia powołanych badaczy zostały zweryfikowane i uzupełnione. W dalszej części artykułu nie będą one już powoływane w przypisach.

⁸ Rossijskij Gosudarstvennyj Arhiv Drevnih Aktov, Moskva [dalej: RGADA], Metryka Litewska [dalej: ML], fond 389, t. 149, s. 87-88 (W tym miejscu pragniemy bardzo serdecznie podziękować Panu prof. Andrzejowi Rachubie za udostępnienie kilku wypisów, które wykorzystaliśmy w tym tekście).

⁹ A. Kersten, *Stefan Czarniecki 1599-1665*, Lublin 2006, s. 176-243.

¹⁰ S. Augustiewicz, *Nieznane materiały do bitwy ochmatowskiej 1665 roku w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem*, „Echa Przeszłości”, 2006, nr 7, s. 168.

¹¹ L. Sikora, *Szwedzi i Siedmiogrodzianie w Krakowie. Od 1655 do 1657 roku*, Kraków 1908, s. 32.

wraz z Krzysztofem Wąsowiczem 13 chorągwi dragonii królewskiej¹². Walczył dalej pod rozkazami Stefana Czarnieckiego przeciwko Szwedom. Szczególnie wyróżnił się w czasie obrony Przemyśla w marcu 1656 r., gdzie został powołany na dowódcę zamku przemyskiego¹³. Według skargi złożonej przez mieszczan Gorlic 19 maja tegoż roku, był tam Tedwin. Wymienia go również rejestr szkód wyrządzonych w dobrach klasztoru klarysek ze Starego Sącza datowany na 28 czerwca¹⁴. Uczestniczył również w wyprawie duńskiej Czarnieckiego. W grudniowych walkach 1658 r. pod Koldyngą na czele swych dragonów sforsował bramę zamkową. Zdarzenie to opisuje w swym pamiętniku Jan Chryzostom Pasek¹⁵. Według Jana Wimmera miał być już wówczas podpułkownikiem dragonii. Dnia 24 lipca 1659 r. nie wymieniony z imienia Tedwin, niewątpliwie Jan, otrzymał urząd chorążego halickiego. Nominacja ta nie doszła jednak do skutku¹⁶. W 1660 r. Jan Tedwin wydzierżawił od Stefana Czarnieckiego wieś Wierzbicę w województwie krakowskim¹⁷. 26 lutego 1660 r. po rezygnacji Andrzeja Scipio del Campo otrzymał nominację na podkomorstwo dorpackie¹⁸. 28 czerwca tegoż roku jako oberszterlejtant i dowódca regimentu dragonieckiego Stefana Czarnieckiego, walczył z wojskami rosyjskimi w bitwie pod Połonką, w czasie której na czele kilku chorągwi jazdy i kompanii dragonii opanował przeprawę na rzece Myszy. Pod koniec roku, ze względu na olbrzymie zaległości w wypłacaniu żołdu w wojsku, począł rodzić się bunt komputu i zawiązywał się związek wojskowy¹⁹. Dnia 9 grudnia 1660 r. na kole generalnym w Korosteszowie na Ukrainie Tedwin został wybrany posłem od wojska na sejm warszawski 1661 r.²⁰ W instrukcji poselskiej domagano się wynagrodzenia jego zasług wojennych, co nastąpiło dopiero na sejmie w 1662 r., na który był zresztą jednym z posłów wojskowych²¹. Dnia 8 maja 1662 r., po śmierci Samuela Minora, za zasługi wojenne otrzymał wraz z żoną królewszczyzny Wierzbica, Wola Libertowska, Jeżówka i Chlina w województwie krakowskim²². Między III kwartałem 1663 a 1667 r. dowo-

¹² *Obrona Krakowa przeciw Szwedom r. 1666. Z rękopismów pozostałych po ś. p. Józefie Muczowski*, „Czas. Dodatek miesięczny”, 1858, t. XI, s. 458.

¹³ A. Borcz, *Przemyśl 1656-1657*, Warszawa 2006, s. 95.

¹⁴ Archiwum Narodowe w Krakowie, Księga grodzka sądecka (relacje) 127, k. 660-687, Księga grodzka biecka (relacje), 187, s. 80-82.

¹⁵ A. Kersten, op. cit., s. 328, przyp. 203; 393; J. Pasek, op. cit., s. 23-24.

¹⁶ AGAD, Sigilata [dalej: Sig.], t. I, s. 313; *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV-XVIII wieku (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*, Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, s. 37 (bardzo dziękujemy Panu Sławomirowi Karpiowi za zwrócenie uwagi na ten fakt).

¹⁷ AGAD, MK, t. 201, k. 402v-404.

¹⁸ AGAD, Sig., t. II, k. 26; AGAD, MK, t. 201, k. 343.

¹⁹ A. Kersten, op. cit., s. 500.

²⁰ E. Janas, *Konfederacja wojska koronnego 1661-1663. Dzieje i ideologia*, Lublin 1998, s. 40.

²¹ AGAD, AR, dz. II, t. 11, nr 1429, k. 1-32.

²² AGAD, MK, t. 203, k. 46v-47, 56-56v; M. Wagner, *Korpus oficerski...*, s. 348.

dził regimentem piechoty typu cudzoziemskiego, a od I kwartału 1665 do III kwartału 1667 r. regimentem dragonii pisarza polnego koronnego Jakuba Potockiego²³. Do końca 1673 r. dowodził własnym regimentem piechoty²⁴.

W 1663 r. Tedwin otrzymał starostwo rajgrodzkie, nadawane w tym czasie oficerom cudzoziemskiego autoramentu, a pochodzącym z Infant²⁵. Następnie wziął udział w nieudanej wyprawie zadnieprzańskiej 1663-1664 r. W walkach pod Drzewiczami został ranny (postrzał)²⁶. W kwietniu 1664 r. regiment pieszy Tedwina został rozmieszczony w Wielkopolsce w celu kontroli tamtejszej opozycji²⁷. Po śmierci kawalera maltańskiego Pawła Czarnieckiego 7 maja 1664 r. otrzymał wraz z żoną wieś Rawicę w powiecie radomskim. Pewne pretensje do niej zgłaszał marszałek nadworny koronny Jan Klemens Branicki, lecz król wypowiedział się w tej sprawie negatywnie, argumentując nadanie zasługami wojennymi Tedwina; dobra te trzymał do 1668 r., kiedy przekazał Rawicę bratu zmarłego hetmana, miecznikowi krakowskiemu Janowi Czarnieckiemu²⁸. W początkach 1666 r. zastąpił go w Wielkopolsce nowy regiment Fabiana-Wilhelma Rosena, a pułk Tedwina znalazł się w obozie królewskim. Dnia 26 stycznia 1665 r. Tedwin zawarł umowę z komisarzem królewskim Mikołajem Prażmowskim o uzupełnienie regimentu o 200 ludzi, by zaprowadzić ich na Ukrainę²⁹. W czasie rokoszu Lubomirskiego stał po stronie Jana Kazimierza. Jako oberszter i dowódca skwadronu (następnie regimentu) dragonii Jakuba Potockiego pisarza polnego koronnego przebywał w bitwie pod Mątwami (11 lipca 1666 r.) przy królu i na wieść o klęsce jego jednostki i poważnych stratach wśród dawnych weteranów Stefana Czarnieckiego usiłował popełnić samobójstwo³⁰. 30 listopada 1666 r. wraz z żoną Marcybellą Mańkowską otrzymał ciwuństwo birzyńskie (trzymał je do 30 grudnia 1668 r.)³¹. Na sejmie 1667 r. Tedwin wybrany został komisarzem do wyjaśnienia kosztów reperacji twierdzy w Kamieńcu Podol-

²³ J. Wimmer, *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w l. 1660-1667*, „SMHW”, t. VI, cz. 1, 1960, s. 244-245, 246-247.

²⁴ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 52.

²⁵ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI w.* [w:] *Studia i Materiały do Dziejów Powiatu Grajewskiego*, t. I, Warszawa 1975, s. 231.

²⁶ *Zbiór pamiątek do dziejów polskich*, oprac. W. de Broel-Plater, t. IV, Warszawa 1859, s. 136, 142.

²⁷ W. Czaplński, *Opozycja wielkopolska po krwawym potopie 1660-1668*, Kraków 1930, s. 62-63.

²⁸ AGAD, Sig., t. VIII, k. 14.

²⁹ M. Nagielski, *Druga wojna domowa w Polsce...*, s. 220, 225, 315, 318.

³⁰ T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629-1674*, t. I, Kraków 1898, s. 438, przyp. 1; W. Kochowski, *Annalium Poloniae Climacter Tertius Ad punctum Abdicationis Jiannis Casimiri Reg. per Regnum Poloniae res gestas inclusive continens*, Kraków 1698, s. 235.

³¹ RGADA, f. 389, ML, t. 132, s. 683-684; G. Błaszczak, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. VI, Warszawa 2016, s. 37.

skim³². W tym samym roku regiment Tedwina skierowano jako załogę do Kamieńca Podolskiego, a jego samego król mianował komendantem tej twierdzy; funkcję tę pełnił do 1671 r. Po sejmie konwokacyjnym 1668 r. regiment pieszy Tedwina wysłano do garnizonu w Krakowie, celem ubezpieczenia od strony Austrii. Dnia 6 grudnia tego roku kwitował odbiór 1200 złotych na swoją jednostkę pieszą³³. W 1669 r. na czele kilku kompanii ubezpieczał przebieg sejmu koronacyjnego w Krakowie. W tym roku jako poseł z województwa podlaskiego podpisał *Pacta Conventa*³⁴. W 1670 r. posłował na sejm z ziemi bielskiej województwa podlaskiego. W oczach posłów wojskowych uchodził za człowieka dworu³⁵. Dnia 16 września został wybrany deputatem z Małopolski do ustalenia sposobu przewiezienia z Krakowa insygniów do koronacji królowej, a 19 września wraz z chorążym poznańskim Władysławem Skoraszewskim został wyznaczony posłem od sejmu do hetmana Jana Sobieskiego i wojska koronnego, aby poinformować, że dostaną zapłatę i hibernę³⁶. W listach do żony z dnia 1 października 1670 r. Jan Sobieski nazywa Tedwina posłem od wojska i ochmistrzem królewskim³⁷. Tedwin był stronnikiem Michała Korybuta. 1 września 1671 r. został ponownie wybrany posłem od wojska z koła generalnego pod Braclawiem na sejm 1672 r.; wojsko domagało się wówczas by mu wynagrodzono jego ofiarność nadając starostwo rajgrodzkie. Miał bowiem wyłożyć własne fundusze na konserwację umocnień Kamieńca Podolskiego w czasie dowodzenia tamtejszym garnizonem³⁸. Z początkiem 1672 r., pod Mohylowem zawiązała się w wojsku konfederacja, której regiment Tedwina nie poparł. Oddział ten znajdował się wówczas najpewniej w zgrupowaniu Stanisława Wyżyckiego, które udało się do województwa wołyńskiego, a na początku marca tego roku jednostki tego zgrupowania (30 chorągwi) z rozkazu króla udały się na leża do starostwa samborskiego. Wiosną jednostki te powróciły na Ukrainę, pod rozkazy Stanisława Karola Łużeckiego. Jednak z końcem 1672 r. regiment Tedwina, w zawiązku z niewydaniem hiberny, obok innych zgłosił akces do konfederacji szczebrzeszyńskiej. 4 grudnia 1672 r. ustalono, że jednostka (300 porcji) na zimę stanie w starostwie bydgoskim i briatiańskim wraz z miastem³⁹. Również w kolejnej instrukcji

³² *Volumina Legum*, oprac. J. Ohryzko, t. IV, Petersburg 1859, s. 439.

³³ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 88.

³⁴ *Volumina Legum*, t. V, Petersburg 1860, s. 20.

³⁵ *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. I, cz. 1: *Pisma od roku 1629 do roku 1671*, oprac. F. Kluczycki, Kraków 1880, s. 556; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 182.

³⁶ *Diariusz sejmu zwyczajnego 1670 roku*, oprac. K. Przyboś, M. Ferenc, Kraków 2005, s. 28-29, 38, 122.

³⁷ *Listy Jana Sobieskiego do żony Marii Kazimiery*, oprac. A. Z. Helcel, Kraków 1860, s. 204.

³⁸ AGAD, Libri Legationum, t. 25, k. 328-340; *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego...*, t. I, cz. 1, s. 715-736.

³⁹ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 210, 317-318, 366.

poselskiej, w 1673 r., wojsko domagało się wynagrodzenia Tedwinowi zasług wojennych, celem zachęcenia go do służby wojskowej⁴⁰. Posłował na sejm warszawski (pacyfikacyjny) w styczniu-lutym 1673 r. i tu został deputatem do Rady Wojennej przy hetmanach koronnych, a malkontenci chcieli, aby to Tedwin a nie pisarz polny koronny Stefan Stanisław Czarniecki, był porucznikiem chorągwi królewskiej; tytułowany był wówczas dworzaniem królewskim⁴¹. W IV kwartale 1673 r. dowodził regimentem pieszym złożonym z 500 piechurów i na czele tego regimentu walczył w bitwie chocimskiej 10-11 listopada 1673 r.⁴² O czym informuje nawet Zbigniew Morsztyn w utworze powstałym ku uczczeniu tej batalii:

*I ciebie moje pióro nie pominie,
Cny podkomorzy, odważny Tetwinie,
Choć twe odwagi, których jest nie mało,
Słońce widziało.
Mało to na cię, by i w ciemne mroki
Przepaść skal i Dniestr przebywszy głęboki
Wziąłeś szanć mocny i w dobrej obronie
Na drugiej stronie*⁴³.

Rok później, jako poseł z ziemi warszawskiej, podpisał akt konfederacji warszawskiej i elekcję króla Michała⁴⁴. Marek Wagner domyśla się, że nie uzyskawszy żadnych nadań wycofał się ze służby w armii i zapewne osiadł wówczas w swych majątkach. W I kwartale 1674 r. szefostwo regimentu piechoty po Tedwinie objął Jan Władysław Mańkowski (w tym samym czasie, ok. 1673 r., Mańkowski został też po Tedwinie starostą rajgrodzkim)⁴⁵. Zdaniem Wagnera przyczyniła się do tej decyzji również śmierć Michała Korybuta, z którego protekcji Tedwin dotąd korzystał. W 1676 r. Tedwin nabył od Karola Tarussy Dzieciółowo w powiecie goniądzkim województwa podlaskiego; dobra te stały się siedzibą rodziny przez następne 200

⁴⁰ AGAD, Libri Legationum, t. 25, k. 506-519.

⁴¹ *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego...*, t. I, cz. 2, Kraków 1881, s. 1189; *Volumina Legum*, t. V, s. 65; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 183.

⁴² *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego...*, t. I, cz. 2, s. 1309; Z. Hundert, *Komput wojsk koronnych z podziałem chorągwi jazdy zaciągu polskiego na pułki 1673*, [w:] „Studia z Dziejów Wojskowości”, t. II, 2013, s. 320.

⁴³ Z. Morsztyn, *Muza domowa*, oprac. J. Dürr-Durski, t. II, Warszawa 1954, s. 125.

⁴⁴ *Volumina Legum*, t. V, s. 131, 157, 163; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [dalej: *SGKP*], t. IX, Warszawa 1888, s. 495.

⁴⁵ M. Wagner, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. I, Oświęcim 2013, s. 187; J. Wiśniewski, op. cit., s. 231.

lat⁴⁶. Dopiero w 1681 r. wymieniają Tedwina rachunki i wypłaty żołdowe oficerów regimentów piechoty niemieckiej⁴⁷. Dwa lata później, na wiosnę 1683 r. pułkownik Tedwin został dowódcą formowanego w Polsce regimentu kirasjerów w korpusie cesarskim jazdy pod dowództwem Hieronima Lubomirskiego⁴⁸. Dnia 27 stycznia tego roku sejm pozwolił Tedwinowi werbować do wojska cesarskiego na terenie Rzeczypospolitej⁴⁹. Jednostki te były niekarne i zdarzało się nawet, że dezercerowały po odebraniu żołdu⁵⁰. W czerwcu pułk Tedwina przekroczył granicę koło Bielska i przez Cieszyn ruszył nad Wag. Na przełomie czerwca i lipca 1683 r. Tedwin, idący w straży przedniej, bez należytego ubezpieczenia, został zaatakowany w miejscowości Bytče koło Žliny na Górnych Węgrzech (obecnie Słowacja) przez kuruców (wojska powstańców węgierskich Imre Thökölyego (Emeryka Thökelego) i poniósł znaczne straty. Naczelny wódz wojsk cesarskich Karl Leopold von Lothringen (Karol Lotaryński) rozkazał Tedwinowi, aby się udał z pułkiem do Bratysławy. Po dotarciu do Trenczyna, połączył się 3 lub 4 lipca z gen. Schultzem i 7 lipca przybył na miejsce. Przeprowadził się na drugi brzeg Dunaju, zadał porażkę Tatarom i ruszył w stronę Wiednia osłaniając tyły korpusu piechoty gen. Leslie. Dnia 13 lipca pułk Tedwina przybył pod Wiedeń, do obozu naczelnego wodza ks. Karola na wyspie Tabor. Wraz z całym korpusem H. Lubomirskiego wziął udział w walkach, w tym, w wygranej bitwie z Thökölyem pod Bratysławą 29 lipca. W bitwie pod Wiedniem 12 września korpus ten walczył na lewym skrzydle wojsk sojusznicych, nad Dunajem. Korpus wziął następnie udział w II bitwie pod Parkanami 8 października. W 1684 i 1685 r. korpus wziął udział w walkach sił cesarskich na Węgrzech, po czym jesienią 1685 r. oddziały zostały zwinięte⁵¹. Tedwin jednak musiał dalej służyć cesarzowi, ponieważ został wspomniany wraz ze swą dragonią w depeszy włoskich dyplomatów, z Wiednia wysłanej 20 czerwca 1688 r.⁵² Przez następne kilkanaście lat nie mamy o Janie Tedwinie żadnych wiadomości; dopiero w październiku 1694 r. wspomina Tedwina Józef Szymoński, rezydent austriacki w Warszawie pisząc do ks. Franza Ludwiga von Pfalz-Neuburg (Franciszka Ludwika neuburskiego), biskupa

⁴⁶ Rossijskij Gosudarstvennyj Istoričeskij Arhiv, Sankt-Peterburg [dalej: RGIA], Departamenty Rządzącego Senatu. Heroldia, f. 1343, op. 30, nr 1769 (O szlachectwie rodu Toedwenów), k. 6.

⁴⁷ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. III, nr 7, k. 455-477.

⁴⁸ A. v. Wrede, op. cit., s. 648, 650; J. Wimmer, *Polacy w walkach na terenie Austrii przed odsieczką wiedeńską w 1683 r.*, „Sobótka”, 1982, nr 3-4, s. 365-374.

⁴⁹ S. Wierzbowski, *Konnota wypadków w domu i w kraju zaszyłych od 1634 do 1689*, oprac. J. K. Załuski, Lipsk 1858, s. 195.

⁵⁰ K. Konarski, *Przed odsieczką wiedeńską*, Warszawa 1914, s. 208.

⁵¹ J. Wimmer, *Polacy w walkach...*, s. 365-374; idem, *Wiedeń 1683. Dzieje kampanii i bitwy*, Warszawa 1983, s. 152, 188, 159, 197-198; [M.] v. Angeli, *Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1684*, „Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung”, Wien 1884, s. 392.

⁵² *Avvisi Italiani, ordinarii e straordinarii dell' anno 1688*, t. V, Wien [b.r.w.], [brak paginacji].

wrocławskiego o niemieckim generale tego nazwiska, który pod Kamieńcem Podolskim brał udział w potyczce z Tatarami wiozącymi prowiant dla twierdzy⁵³. Dnia 14 grudnia 1696 r. przewodniczył sądowi dla cudzoziemskiego autoramentu wojsk litewskich; był wtedy w stopniu generała⁵⁴. Dnia 28 stycznia 1698 r., nazwany został generałem wojsk cesarskich i otrzymał nominację na generała-lejtnanta *nad ludźmi cudzoziemskiego zaciągu wojsk WKsL*; dokument ten wspomina jeszcze, że służył on *od lat kilkadziesiąt, podczas wojny kozackiej, szwedzkiej, moskiewskiej, tureckiej*⁵⁵. Zmarł pomiędzy 19 sierpnia 1698 r. a 10 września 1703 r., kiedy urząd podkomorzego dorpackiego otrzymał po nim Stefan Głębocki⁵⁶.

Warto jeszcze dodać, że w 1669 r. Jan Tedwin posiadał dwór w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu pod nr hipoteki 1245 (obecnie stoi tam pałac Zamoyskich)⁵⁷. A także i to, że *odrzucając herezję z kościołem się katolickim pojedynał*⁵⁸, nie wiadomo jednak, kiedy nastąpiła konwersja. W okresie po 1683 r. Tedwin był obok króla Jana III jednym z głównych dobrodziejów Bractwa Miłosierdzia św. Rocha przy kościele św. Krzyża w Warszawie⁵⁹. Z Janem wiąże się ciekawy przekaz przechowany w tradycji rodzinnej Toedwenów i zanotowany w 2 połowie XIX w. Otóż: *Tödwen podkomorzy Dorpacki, zdobył sztandar w boju z Turkami w roku 1683. Podanie familii Todwenów, u której się ów sztandar przechowywał, niesie, że rycerz który go zdobył, na propozycję Jana Sobieskiego, aby mu tę zdobycz ustąpił, wręcz odmówił królowi. Obrażony monarcha, miał jakoby powiedzieć: „pierwej na mej dłoni wyrosną włosy, niżeli który z Todwenów będzie miał jakiegokolwiek znaczenie w kraju”. Dumny Tödwen odpowiedział: „wprzód na mojej dłoni wyrosną włosy, niżli o cokolwiek poproszę króla” wyjechał z obozu, a do śmierci Jana Sobieskiego przebywał w Wiedniu i dopiero po jego zgonie powrócił do kraju. Sztandar ten doskonale zachowany, dostał się od Wincentego Tödweny kapitana gwardyi Napoleona I, do p. Matuszewicza i ten złożył go do Muzeum Towarzystwa Archeologicznego w Wilnie*⁶⁰. Dar ów nieco szerzej został opisany w „Gazecie Warszawskiej”, miał to być *doskonale zachowany sztandar okuty z drzewcem*⁶¹. Trafił też Tedwin na

⁵³ A. Mosbach, *Wiadomości do Dziejów Polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*, Wrocław 1860, s. 388.

⁵⁴ Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas [dalej: LVIA], Senieji sktai 4716, k. 761-764v.

⁵⁵ RGADA, f. 389, ML, t. 149, s. 87-88. Źródła austriackie znają go tylko jako pułkownika; A. von Wrede, op. cit., s. 648, 650.

⁵⁶ *Urządnicy inflanccy XVI-XVII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 48.

⁵⁷ *Źródła do dziejów Warszawy...*, cz. 2, s. 249.

⁵⁸ K. Niesiecki, op. cit., t. IX, s. 76.

⁵⁹ „Kurier Warszawski” 1846, nr 24.

⁶⁰ E. Marylski, *Pomniki i mogiły Polaków na cmentarzach zagranicznych*, Warszawa 1860, s. 24-25.

⁶¹ „Gazeta Warszawska” 1858, nr 121.

karty literatury pięknej: jest jedną z postaci występujących w dramacie historycznym Antoniego Edwarda Odyńca „Jerzy Lubomirski czyli wojna domowa w Polsce”⁶².

Jan Tedwin przed 1662 r. ożenił się z Marcybellą Mańkowską, według Niesieckiego córką Władysława (Wagner uznał, że może Konstantego, dzierżawcy majątku Kalno w ekonomii grodzieńskiej⁶³), a siostrą Jana Władysława, oberszterlejtanta swego regimentu, a następnie szefa tejże jednostki (od 1674 r.). Wcześniej miała być ona żoną Pawła Czarnieckiego (zm. 1663 r.) kawalera maltańskiego i obersztera królewskiego, brata hetmana, co jest wątpliwe⁶⁴. Pozostawił z niej córkę Ludwikę. Miał też syna Karola, ale ze względów chronologicznych należy go uważać za urodzonego z drugiej, nieznannej bliżej żony Jana.

Ludwika-Joanna Toedwenówna, córka Jana, była właścicielką Skoroszy w ziemi warszawskiej (obecnie część warszawskiej dzielnicy Ursus). Przed 1680 r. poślubiła Wawrzyńca-Dominika Paca (de Pazzis). Ludwika zmarła przed 1685 r.⁶⁵

Karol-Józef Toedwen, syn Jana był żonaty z Heleną Tarachowską. Być może to Karola dotyczy informacja o przejściu przez jakiegoś Toedwena rotmistrzostwa rajtarii po Yxkuelu w 1698 r. Jest bowiem mało prawdopodobne by mogło tu chodzić o Jana, a to ze względu na jego wiek i zbyt wysoką pozycję. Nic nie wiadomo by Karol kontynuował karierę wojskową. Przed 10 października 1721 r. miał zostać podkomorzym dorpackim i być nim jeszcze 13 listopada 1724 r.; bezpieczniej jednak przyjąć, że był on tylko podkomorzym. Przed 24 lipca 1733 r. został chorążym wendeńskim, zmarł natomiast pomiędzy 25 września 1739 r. a 28 czerwca 1743 r. Pozostawił córkę Katarzynę i syna Jana; zapewne jego synem był też Józef⁶⁶.

Katarzyna Toedwenówna, córka Karola przed 1747 r. została żoną Michała Morykoniego herbu własnego. Urodził się on ok. 1720 r. jako syn podstolego wiłkomirskiego Krzysztofa. Był starostą bolnickim i pomuskim, wicemarszałkiem Trybunału Litewskiego (1759 r.), surogatorem grodzkim wiłkomirskim (1761-1764), pisarzem ziemskim wiłkomirskim (1765-1769), podkomorzym wiłkomirskim (1769-1788). Katarzyna miała z nim syna Józefa, podstarościego wiłkomirskiego, generała ziemiańskiego tego powiatu, aktywnego uczestnika powstania kościuszkowskiego 1794 r.⁶⁷

⁶² A. E. Odyniec, *Jerzy Lubomirski czyli wojna domowa w Polsce*, Wilno 1861.

⁶³ M. Wagner, *Słownik biograficzny...*, t. I, s. 187.

⁶⁴ Niesiecki, op. cit., t. IX, s. 76; Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 15, s. 553.

⁶⁵ J. Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, Petersburg 1885, s. 3.

⁶⁶ Nacyânal'ny Gistaryčny Arhiŭ Belarusi, Minsk, f. 1734, nr 4, k. 30v; *Urzednicy inflancy...*, s. 49, 86; RGIA, f. 1343, op. 30, nr 1769, k. 17-17v.

⁶⁷ *Applauz szczerozycziwley Muzy Jaśnie Wielmożney Jmci Pani Katarzyna z Todwenów Morykoninie...*, Wilno 1759; Z. Zielińska, *Morykoni Michał Tadeusz h. Własnego (po 1720-1788)*, [w:]

Józef Toedwen, zapewne syn Karola, w 1748 r. był właścicielem dóbr Jaświły w powiecie bielskim województwa podlaskiego. Był także porucznikiem kawalerii wojsk litewskich. Jego pogrzeb odbył się 8 października 1792 r.⁶⁸

Jan (Jan-Adam) Toedwen, syn Karola, w 1752 r. został mianowany cześnikiem podlaskim. Dnia 13 listopada 1754 r. otrzymał wraz z żoną od króla Augusta III nadanie niewielkich królewskich ziem: Metele i Simno, położonych w województwie trockim, które trzymał jeszcze w 1766 r. (2747 złp kwarty). Zrezygnował z tego urzędu 25 kwietnia 1776 r. To zapewne Jan wygłosił mowę na pogrzebie Józefa Toedwena w 1792 r. Był żonaty z Antoniną, a jego drugą żoną była Konstancja-Teresa Konarska herbu Gryf, córka Jakuba generała-adiutanta buławy polnej litewskiej i Heleny ze Świdów, poślubiona 13 lutego 1798 r., zapewne w Stajgiejszkach. Teresa urodziła się w Koleśnikach 10 stycznia 1773 r., a zmarła w Dzieciołowie 27 grudnia 1798 r. (ze względów chronologicznych nie można jednak wykluczyć, że chodzi o syna Jana o tym samym imieniu). Jan Adam pozostawił synów Stanisława, Wincentego-Józefa, Franciszka, Jana, Leona i Ludwika; zapewne jego synem był też Rajmund⁶⁹.

Rajmund Toedwen, zapewne syn Jana, urodził się ok. 1768 r. W 1785 r. wstąpił do zakonu Marianów w Mirosławiu w województwie trockim. Był tam bibliotekarzem i zakrystianem. Później był też kolejno proboszczem w Prenach (1824 r.), Słowikach (1826 r.) i Sapieżyszkach (1830 r.); wszystkie te parafie były położone w pow. mariampolskim⁷⁰. Jego dalsze losy nie są nam znane; wiadomo tylko, że zmarł 2 grudnia niewiomego roku.

Józef-Wincenty Toedwen, syn Jana, trzymał tenuty Metele i Simno. W 1792 r. otrzymał Order Św. Stanisława. Dnia 6 lutego 1786 r. został wybrany deputatem z powiatu grodzieńskiego na Trybunał Litewski (na kadencję ruską w Grodnie); kandydował też na członka Komisji Skarbowej, ale swoją kandydaturę podczas obrad

Polski słownik biograficzny [dalej: *PSB*], t. XXII, 1977, s. 23-25; *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, red. A. Rachuba, t. I: *Województwo wileńskie XIV-XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz et al., Warszawa 2004, s. 448, 459, 508.

⁶⁸ *SGKP*, t. XV cz. 2, Warszawa 1902, s. 13; F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ord. Krasin-skich*, Warszawa 1915, s. 468.

⁶⁹ AGAD, Sig., t. IV, k. 374; RGIA, f. 1343, op. 30, nr 1769, k. 14-15, 28-28v (błędnie jako cześnik bialski); *Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994, s. 40; *SGKP*, t. VI, Warszawa 1885, s. 265; *Opis 815 rękopisów...*, s. 468. Nie wiemy, dlaczego 29 VI 1767 r. nadanie Meteli i Simna otrzymał Stefan Ołędzki. W. Szczygielski, Z. Zielińska, *Ołędzki Stefan h. Rawicz (1703-1771), marszałek wolkowyski, poseł na sejmy, pułkownik wojsk lit., koniuszy lit.*, [w:] *PSB* t. XXIII, 1978, s. 799; S. Konarski, *Szlachta kalwińska w Polsce*, Warszawa 1936, s. 135.

⁷⁰ *Album zmarłych Zgromadzenia Księży Marianów (1700-2013)*, Warszawa 2014, s. 129; „Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych” 1824, s. 72; ibidem, 1826/27, s. 145; ibidem, 1830, s. 91.

sejmu w październiku 1786 r. wycofał⁷¹. W latach 1789-1792 był członkiem Komisji Cywilno-Wojskowej województwa trockiego, powołanej przez Sejm Czteroletni. W 1792 r. marszałkował sejmikowi mereckiemu i został delegatem z nowoutworzonego powiatu mereckiego na obchody rocznicowe Konstytucji, które odbyły się 3 maja 1792 r., gdzie miał wygłosić mowę sławiącą króla. W tym samym okresie marszałek Kazimierz Nestor Sapieha wspomniał Toedwena jako stronnika Konstytucji w województwie trockim, gotowego jej bronić przed Rosją⁷². Po trzecim rozbiórze obie królewszczyzny trzymane przez Toedwena zostały przejęte przez władze pruskie i następnie przeszły jako donacja do rąk Friedricha Karla von Holstein-Beck. Ostatnią wiadomość o Józefie mamy z 13 lipca 1812 r. Podpisał wtedy w Białymstoku, wraz z innymi obywatelami, akt Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego, przywracający Królestwo Polskie zjednoczone z Litwą⁷³. Józef był po ojcu właścicielem Dzieciołowa, ale majątek ten miał zostać skonfiskowany przez władze carskie w 1814 r., ponieważ Toedwen nie powrócił do cesarstwa w wyznaczonym terminie⁷⁴. Dalszych losów tego Toedwena nie znamy, zmarł więc po 1812 r. (w 1829 r. z pewnością już nie żył)⁷⁵.

Józef-Wincenty Toedwen był żonaty z Aleksandrą Karężanką herbu własnego, pochodzącą z rodziny osiadłej w województwie trockim. Pozostawił z niej córki Julianę (zm. po 1829 r.) i Urszulę oraz synów Tadeusza, Józefa, Jana, Napoleona i Aleksandra-Joachima-Otona, urodzonego 8 marca 1809 r. w Dzieciołowie i zmarłego tamże 14 lutego 1810 r.⁷⁶

Urszula Toedwenówna, córka Józefa-Wincentego, urodziła się ok. 1793 r. Poślubiła Stanisława Karęgę, urodzonego ok. 1783. Był on synem podstarościego kowieńskiego Józefa i Petroneli z Prozorów, dyrektorem skarbu w województwie łomżyńskim i właściciela Bułhakowska w pow. kalwaryjskim. Urszula zmarła 13 grudnia 1826 r. w Bułhakowsku, pozostawiając córkę Rachelę (ok. 1824-1875) za Michałem

⁷¹ *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697-1794. Spisy*, oprac. A. Rachuba, et al., red. A. Rachuba, Warszawa 2004, s. 371; „Gazeta Warszawska” 1786, nr 83.

⁷² Biblioteka Książąt Czartoryskich [dalej: BCz.], rkps 886, s. 803-804, *Akcesy województw do Konstytucji 3-go Maja 1791*.

⁷³ „Dziennik Konfederacji Jeneralnej Królestwa Polskiego” 1812, nr 6.

⁷⁴ J. Maroszek, *Konfiskaty mienia mieszkańców Białostoczczyzny po wojnie z Rosją 1812 r.*, „Rubież” 1992, nr 1, s. 105.

⁷⁵ H. Mościcki, *General Jasiński i powstanie kościuszkowskie*, 1917, s. 369; W. Szczygielski, *Referendum trzeciomajowe: sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994 s. 309; W. Szczygielski, *U progu przelomu politycznego w obradach Sejmu Wielkiego w początkach drugiej połowy roku 1790*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2014, nr 1, s. 69; J. Szumski, *Bogusław Radecki-Mikulicz i jego rodzina*, „Białostoczczyzna” 1995, nr 2 s. 100; „Gazeta Warszawska” 1829, nr 166.

⁷⁶ RGIA, f. 1343, op. 30, nr 1769, k. 28v; LVIA, Konsystorz Wileńskiego Biskupstwa Rzymskokatolickiego. Wyciągi z metryk Archidiaconatu Białostockiego 1808-1809 (f. 604, inw. 58), k. 523, nr 30, zk. 217, nr 5.

Wesslem (uczestnikiem powstania styczniowego) i syna. Jej mąż zmarł tamże 1 czerwca 1831 r.⁷⁷

Anastazy-Tadeusz Toedwen, syn Józefa-Wincentego, urodził się 2 maja 1790 r. w Dzieciołowie (używał tylko imienia Tadeusz)⁷⁸. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim, ale już 15 sierpnia 1807 r. (a więc wkrótce po pokoju w Tylży i powstaniu Księstwa Warszawskiego) wstąpił do pułku szwoleżerów gwardii cesarskiej⁷⁹. Służył w 2. kompanii i już 1 sierpnia 1808 r. został kapralem. Uczestniczył w kampanii hiszpańskiej Napoleona, w tym w szarży pod Somosierrą, uwieńczonej zdobyciem tej przełęczy 30 listopada. W następnym roku brał udział w bitwie pod Wagram 5-6 lipca i 11 września został wachmistrzem w 8. kompanii. W latach 1810-1811 przebywał w Hiszpanii i 4 maja 1811 r. został mianowany podporucznikiem, a trzy dni później otrzymał Legię Honorową. Wraz z pułkiem wziął udział w kampanii rosyjskiej 1812 r. służąc w 4. kompanii szwoleżerów. Walczył w bitwach pod Witebskiem (26 lipca), Możajskiem (28 października) i nad Berezyną (27-29 listopada). Na przełomie grudnia 1812 i stycznia 1813 r. przebywał w Warszawie wysłany tam z nieznaną nam bliżej misją od gen. Wincentego Krasińskiego. Podczas kampanii 1813 r. walczył pod Weissenfels (2 maja), Budziszynem (19-21 maja), Dreznem (27 sierpnia), Lipskiem (16-19 października) i Hanau (30 października). W kampanii na terenie Francji w 1814 r. służył w stopniu kapitana tym samym oddziale przeorganizowanym na 3. pułk eklererów gwardii i wziął udział w bitwach pod Brienne, Montmirail, Laon, Château-Thierry i Arcis-sur-Aube (20-21 marca); w tej ostatniej bitwie został ranny. W 1815 r., w okresie kampanii „stu dni”, służył w szwadronie szwoleżerów. Po 1815 r. pozostawał na dworze saskim króla Fryderyka Augusta I,

⁷⁷ A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. I: *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. IX, Warszawa 1906, s. 253; LVIA, Akta umarłych parafii Urdomin 1826-1835 (f. 1627, inw. 1, nr 2), s. 18, nr 88, s. 220, nr 158; A. Sikorski, *Monografia rodziny Wesslów herbu Rogala* (w przygotowaniu).

⁷⁸ Service Historique de l'Armée de Terre, Vincennes, sygn. 20 YC 157 (Registre Matricule. Régiment de Chevau Légers-Lanciers „Polonais” de la Garde Impériale), Vol. 1, s. 90; R. Bielecki, *Szwoleżerowie gwardii*, Warszawa 1996, s. 122-123, 381.

⁷⁹ F. Hoesick, *Juliusz Słowacki (1809-1849). Biografia psychologiczna*, t. I, Kraków-Warszawa 1897, s. 279-280; *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego*, oprac. E. Sawrymowicz et al., Wrocław 1950, s. 117, nr 213, s. 156, nr 293; *Kronika życia i twórczości Mickiewicza*, [t. II] *Od „Dziadów” części trzeciej do „Pana Tadeusza”*: marzec 1832 – czerwiec 1834, oprac. M. Dernałowicz, Warszawa 1966 (wg indeksu), [t. VI] *styczeń 1850 – 26 listopada 1855*, oprac. K. Kostenicz, Warszawa 1875, t. I, s. 107-108, t. II s. 390; J.-P. Mir, *La Garde impériale et la campagne de 1814: dictionnaire des morts et blessés au combat*, Paris 2001 s. 209; A. Studniarek, P. Borowik, *Jaświły. Z dziejów obszaru gminy w XIX i XX wieku*, Białystok-Jaświły 2011, s. 67, 297; J. Załuski, *Wspomnienia o pułku lekkokonnym polskim gwardii Napoleona I*, Kraków 1865, s. 65; *Źródła do historii pułku polskiego lekkokonnego gwardii Napoleona I*, oprac. A. Rembowski, 1899 (*Biblioteka Ordynacji Krasińskich*, t. 14-18) (wg indeksu).

a następnie jego następcy Antoniego, gdzie przed 1823 r. został dworzaninem (Hofcavalier) i szambelanem (Kammeherr) Marii Teresy Habsburżanki, żony Antoniego saskiego, a później wielkim mistrzem ceremonii (Oberhofmeister) dworu tej królowej (był dworzaninem 2 klasy na 5 wymienionych przez tabelę rang)⁸⁰. W Dreźnie Tadeusz Toedwen spotykał się i przyjaźnił z wieloma wybitnym Polakami: kompozytorem Karolem Kurpińskim, poetami Antonim Goreckim, Antonim-Edwardem Odyńcem, Juliuszem Słowackim i Adamem Mickiewiczem. W literaturze pamiętnikarskiej podkreśla się przyjazny stosunek Toedwena do Polaków emigrujących po upadku powstania listopadowego i przebywających w Dreźnie⁸¹.

Tadeusz Toedwen był dwukrotnie żonaty. Jego pierwszą żoną była Adelajda von Gablenz, urodzona 14 marca 1796 r., a zmarła 5 listopada 1824 r. Jego drugą żoną została hrabianka Teresa Renaud von Peralta, wielka ochmistrzyni dworu królowej Marii-Amalii saskiej, zmarła w Dreźnie 9 VI 1830 r. Tadeusz Toedwen zmarł 12 sierpnia 1834 r. w Dreźnie i został pochowany wraz z pierwszą żoną na Starym Cmentarzu Katolickim. Z potomstwa Toedwena znamy córkę Marię Wincentę zakonnice w Zgromadzeniu Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Kaloczy (Kalocsa) na Węgrzech, zmarłą tamże w grudniu 1880 r.⁸²

Józef Toedwen, syn Józefa-Wincentego, urodził się ok. 1794 r.⁸³ W 1826 r. był uczniem w Szkole Podchorążych Jazdy; 7 kwietnia brał udział wraz liczną reprezentacją szkoły w warszawskich uroczystościach z okazji upamiętnienia śmierci cesarza Aleksandra I⁸⁴. Szkołę ukończył w 1830 r. i 23 lipca został mianowany podporucznikiem oraz przeniesiony do 4. pułku ułanów. Wziął udział w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r., zapewne wraz z częścią pułku (3. dywizjon) w korpusie gen. J. Dwernickiego. Dnia 3 maja 1831 r. został awansowany do stopnia porucznika⁸⁵. Jego obecność koło Hrubieszowa w początkach maja odnotował pamiętnikarz J. Bart-

⁸⁰ *Königlich Sächsischer Hof- und Civil- und Militär Staat im Jahre 1823*, Leipzig [b.r.w.], s. 12, 40; *Dresdener Adress-Kalender auf das Jahr 1833* [Drezno, b.r.w.], cz. 1. s. 258, cz. 2 s. 3.

⁸¹ [K. Białopiotrowiczowa], *Wspomnienie księżnej K. z roku 1830 i 31*, oprac. H. W., „Lech. Tygodnik Ilustrowany” 1878, nr 48 i nr 50; P. Roguski, *Słodkie imię wolności... Przejście Polaków przez Niemcy po upadku powstania listopadowego*, Warszawa 2011, s. 93 i 104.

⁸² „Genealogisches Taschenbuch der deutschen gräflichen Häuser” 1831, s. 415; „Leipziger Zeitung” 1830, nr 149; *Neuer Nekrolog der Deutschen*, Weimar 1836, s. 1237; E. Marylski, *Pomniki i mogiły Polaków na cmentarzach zagranicznych*, Warszawa 1860, s. 24-25, 56; P. Roguski, *Cmentarz Polski w Dreźnie. Pomniki i groby polskie na starym cmentarzu katolickim (Alter Katholischer Friedhof) w Dreźnie*, Katowice 2000 (wg indeksu); „Przegląd Lwowski” 1881, nr 11, s. 49.

⁸³ „Gazeta Warszawska” 1829, nr 166.

⁸⁴ *Opis żałobnego Obchodu po wiekopomney pamięci Nayiaśnieyszym Alexandrze I*, Warszawa 1829, s. XXXII.

⁸⁵ „Gazeta Warszawska” 1830, nr 200; „Gazeta Polska” 1831, nr 138.

kowski⁸⁶. W późniejszym okresie powstania uzyskał awans do stopnia kapitana. Wiadomość, iż został wzięty do rosyjskiej niewoli, zesłany do Wiatki, gdzie przyjął służbę rosyjską, jest bardzo mało prawdopodobna, ze względu na niewiele późniejszą obecność na emigracji: poprzez Drezno (gdzie gościł zapewne u krewnego Tadeusza Toedwena) i Hamburg przed końcem 1833 r. dotarł do Wielkiej Brytanii; jego majątek w Królestwie Polskim został skonfiskowany⁸⁷. Mieszkał w Londynie i w latach 1834-1848 pobierał zasiłek od rządu brytyjskiego w wysokości 2 funtów co 4 tygodnie⁸⁸. W 1843 r. został członkiem rady Towarzystwa Ubiorczego i Oszczędności. Dnia 4 stycznia 1844 r. wraz z grupą emigrantów uznał przywództwo A. Czartoryskiego i następnie wstąpił do Stowarzyszenia Insurekcyjno-Monarchicznego Fundatorów i Przyjaciół Trzeciego Maja popierającego Hotelu Lamber. W 1844 r. przekazał 4 szylingi na koszty uwolnienia i utrzymania Polaków służących na rosyjskim okręcie „Irtysz”, którzy zdezerterowali w Portsmouth, a w 1845 r. 60 centymów na grobowiec gen. K. Małachowskiego i tyleż na grobowiec Klementyny z Tańskich Hoffmanowej; w tym samym roku przystąpił do oddziału (Grona Historycznego Londyńskiego) Towarzystwa Historyczno-Literackiego, działającego pod przewodnictwem Krystyna Lacha Szyrmy⁸⁹. W 1848 r. opuścił Anglię by powrócić tam 29 października 1849 r.⁹⁰ Zmarł w listopadzie 1853 r. w Lambeth, dzielnicy Londynu i 27 listopada został pochowany na londyńskim cmentarzu All Souls (Kensal Green). Nic nie wiadomo o jego stosunkach rodzinnych⁹¹.

Jan Toedwen, syn Józefa-Wincentego, urodził się 1 maja 1804 r. w Dzieciołowie. Ukończył gimnazjum w Białymstoku i 6 maja 1826 r. wstąpił do służby w 3. pułku ułanów Królestwa Polskiego, stacjonującego na województwie podlaskim. W chwili

⁸⁶ J. Bartkowski, *Wspomnienia z powstania 1831 roku i pierwszych lat emigracji*, oprac. E. Sawrymowicz, Kraków 1967 s. 85.

⁸⁷ *Poczet skazańców na Sybir do gubernii tylko Wiatkiej z powstania roku 1830/31, sporządzony w Wiatce w 1832 r.*, Kraków 1867, s. 16; „Dziennik urzędowy województwa sandomierskiego” 1834, nr 3. Toedwen występuje tutaj z imieniem Ksawery, ale niewątpliwie chodzi o Józefa.

⁸⁸ M. Paszkiewicz, *Lista emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii otrzymujących zasiłki od rządu brytyjskiego w latach 1834-1899*, [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. II, Buenos Aires – Paryż 1964, s. 100.

⁸⁹ *Raport Komitetu Ogółu Emigracji Polskiej w Londynie w rzeczy uwolnienia 11 Polaków z okrętu rosyjskiego Irtysz, w Portsmouth – i ich utrzymania* [b.m. i r.w.], s. 20; „Dziennik Narodowy” 1845, nr 219; 1846, nr 250; „Trzeci Maj” 1844, s. 3.

⁹⁰ The National Archives, London, Alien arrivals, nr 2448; M. Paszkiewicz, *Aliens certificates in the Public record Office – Polonia (1826-1852)*, „Antemurale” 1975, s. 218, nr 2422.

⁹¹ L. Gadon, *Z życia Polaków we Francji. Rzut oka na 50-letnie koleje Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu 1832-1882*, Paryż 1883 s. 133; „Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu” 1866 [Paryż 1867], s. XXVII; BCz., rkps 5313 IV, s. 274; Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dalej: BUW], R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów Powstania Listopadowego. Kartoteka*, koperta 63, k. 90; London Metropolitan Archives, *Burials in the years 1853 in All Soul Cemetery*, s. 58.

wybuchu powstania był w tym pułku podoficerem i walczył w nim w wojnie polsko-rosyjskiej i otrzymał Złoty Krzyż Wojskowy (Virtuti Militari). Po bitwie pod Ostrołęką (26 maja 1831 r.) 3. szwadron, w którym służył Jan, znalazł się w korpusie gen. H. Dembińskiego i wziął udział w wyprawie na Litwę. W czerwcu tego roku Toedwen został przeniesiony do 13. pułku ułanów, formowanego na Litwie ze szwadronu 3. pułku. Wziął udział w nieudanej kampanii litewskiej, a następnie wraz z korpusem gen. Dembińskiego przedostał się do Warszawy; otrzymał za to dyplom „Dobrze Zasłużonego Ojczyźnie”. Dnia 4 października 1831 r., tuż przed opuszczeniem przez polskie wojsko granic Królestwa, został awansowany do stopnia podporucznika i następnego dnia przeszedł wraz z pułkiem do Prus⁹².

Jan Toedwen udał się na emigrację, przybywając do Francji w lutym 1832 r. Należał do zakładu w Besançon, gdzie 30 czerwca tegoż roku otrzymał naganę od tamtejszej Rady Wojskowej Polaków za kłótnie z innymi oficerami. 7 kwietnia 1833 r. wraz z grupą emigrantów wziął udział w wyprawie frankfurckiej (utworzenie „Hufca Świętego” w celu pomocy w powstaniu mieszczan we Frankfurcie nad Menem). Szybki upadek tego powstania spowodował rezygnację z wyprawy i wraz z towarzyszami Toedwen przeszedł 10 kwietnia do Szwajcarii. Podczas pobytu w tym kraju pojedynkował się z podporucznikiem 10. pułku ułanów Janem Szyłejką i został ciężko ranny. Następnie uzyskał pozwolenie na powrót do Francji i nie wziął udziału w wyprawie sabaudzkiej (luty 1834 r.), mającej na celu obalenie monarchii sardyńskiej. Od stycznia 1834 przebywał już w Chalons-sur-Marne i Sézanne w departamencie Marne, a od 15 lipca 1834 r. w Rodez (w zakładzie departamentu Aveyron) w Pirenejach, skąd w styczniu 1836 r. przeniósł się do Cahors. W 1837 przystąpił do demokratycznego Zjednoczenia Emigracji Polskiej, a w 1838 r. mieszkał w sąsiednim Tarbes, by 1 kwietnia tego roku przenieść się do Tuluzy na południu Francji⁹³. Od 1838 r. aż do śmierci opłacał niewielkie datki dla Komisji Funduszków Emigracji Polskiej. 6 kwietnia 1843 r. podpisał list Polaków z Tuluzy potępiający powrót do kraju i odstępowanie od wiary ks. Tomasza Świątopołk-Mirskiego. W 1846 r. zamieszkał w Paryżu i uznał przywództwo Czartoryskiego. W 1848 r. protestował wraz innymi emigrantami przeciwko organizacji Legionu A. Mickiewicza⁹⁴. W Paryżu żył

⁹² BUW, R. Bielecki, *Słownik biograficzny...*, koperta 63, k. 89, 91-93 (tu błędna data śmierci 25 IV).

⁹³ J. Bartkowski, *Wspomnienia z powstania...*, s. 200, 500; R. Bielecki, *Zarys rozproszenia Wielkiej Emigracji we Francji 1834-1837. Materiały z archiwów francuskich*, Warszawa – Kraków 1986, s. 97, 219; L. Gadon, *Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego*, t. II, Kraków 1901, s. 271-273; „Dziennik Narodowy” 1843, nr 108; „Sprawozdanie Komisji Funduszków Emigracji Polskiej” 1838, nr 5, s. 35; 1841, nr 8, s. 54; 1842, nr 9, s. 63; 1843, nr 10, s. 6; 1856, nr 57 s. 132.

⁹⁴ *Legion Mickiewicza. Wybór źródeł*, oprac. H. Batowski, A. Szklarska-Lohmannowa, Wrocław 1958, s. 141.

w biedzie i pracował jako nadzorca robót na nadbrzeżach Sekwany; nadużywał wtedy alkoholu (według wspomnień Potrykowskiego *trochę niekiedy zalewał interes*). Po 3-miesięcznej chorobie zmarł w Paryżu w szpitalu Beaujon 25 marca 1856 r. i trzy dni później został pochowany w grobie zbiorowym dla ubogich na cmentarzu Montmartre. Na pogrzebie obecnych było ok. 50 Polaków, a przemawiał poeta Franciszek Grzymała⁹⁵.

Jan Toedwen ożenił się z Francuzką Celestyną Sadet, urodzoną ok. 1816 r., a zmarłą 5 grudnia 1888 r. Miał z nią czworo dzieci, w tym synów Stanisława, Ludwika (1843-1883) oraz Lucjana Ernesta Józefa (ur. 1850); wszyscy ci synowie uczęszczali do szkoły polskiej w Batignolles. Potomstwo Jana Toedwena we Francji żyło jeszcze na przełomie XIX i XX w.⁹⁶

Stanisław Toedwen, syn Jana, urodził się w 1840 r. we Francji. Dnia 4 listopada 1855 r. wstąpił do Dywizji Kozaków Sultańskich, oddziału formowanego przez Francuzów i Anglików do walki przeciwko Rosji podczas wojny krymskiej (ojciec przeznaczył go do tej służby za względu na swoją trudną sytuację zdrowotną i materialną). Stanisław 31 marca 1856 r. wraz z grupą ochotników odpłynął z Marsylii na statku „Borystin”, kierując się na wschód. W stopniu kaprała służył w formowanym 4. pułku strzelców i był najmłodszym żołnierzem Dywizji. Ze względu na zawarty 30 marca tegoż roku pokój w Paryżu, oddział nie wziął udziału w działaniach wojennych i został rozwiązany 31 lipca 1856 r. Był więc Stanisław Toedwen przedstawicielem ostatniego pokolenia tej rodziny, walczących w polskich formacjach wojskowych. Jego losy po 1856 r. nie są nam znane⁹⁷.

Napoleon Toedwen, syn Józefa-Wincentego, urodził się ok. 1809 r. w Dzieciołowie. Nie wiemy co robił przed 1828 r.; nic nie wiadomo także o jego udziale w powstaniu listopadowym. Przed 1838 r. został sekretarzem gimnazjum w Radomiu. Ożenił się 16 listopada 1838 r. w Radomiu z Karoliną Domaszewską, pochodzącą z Czarnocina w powiecie opatowskim, córką Wincentego i Ewy z Ostaszewskich⁹⁸. W 1840 r. wylegitymował się ze szlachectwa w Królestwie Polskim⁹⁹.

⁹⁵ J. Bartkowski, *Spis Polaków zmarłych na emigracji od roku 1831*, oprac. L. Krawiec, [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. VII/VIII, Rzym 1985, s. 431; „Wiadomości Polskie” 1857, nr 8 (tu błędna data śmierci 25 IV); Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu, *Duplikat akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych parafii Sieradz 1862*, s. 259, nr 82; Archives de Paris, L'état civil reconstitué, Acte de décès 1er Arrondissement 1856, nr 99.133.

⁹⁶ A. Studniarek, P. Borowik, op. cit., s. 72; „Kłosa” 1884, t. 39, nr 993.

⁹⁷ P. Wierzbicki, *Dywizja Kozaków Sultańskich. Polityczno-wojskowe koncepcje stronnictwa Czartoryskich w okresie wojny krymskiej (1853-1856)*, Kraków 2013, s. 154, 294.

⁹⁸ „Kalendarzyk polityczny na rok 1838” Warszawa [1837], s. 138; Archiwum Państwowe w Radomiu, *Księga urodzin, małżeństw i zgonów parafii w Radomiu 1838*, s. 180, nr 79.

⁹⁹ AGAD, I Rada Stanu, sygn. 156, s. 43-44; *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, oprac. E. Sęczys, Warszawa 2000, s. 716.

W 1854 r. uzyskał rangę sekretarza gubernialnego (urzędnika 12 rangi). Napoleon Toedwen zmarł po 1866 r.¹⁰⁰

O drugim synu Jana Toedwena i Antoniny, Franciszku właścicielu Dzieściółowa i Jaświł, staroście metelskim, nic bliżej nie wiadomo. Żonaty był z Magdaleną Karwowską (zm. po 1811), z której pozostawił syna Wincentego i córkę Zuzannę¹⁰¹.

Zuzanna Toedwenówna, córka Franciszka i Magdaleny z Karwowskich, 26 września 1834 r. poślubiła w Dolistowie Stanisława Daczewskiego h. Ślepowron (ur. 1788 r.), syna rotmistrza powiatu grodzieńskiego Wincentego i Józefy (Jozafaty) Boczarskiej, wylegitymowanego ze szlachectwa w obwodzie białostockim w 1817 r.¹⁰²

Wincenty Toedwen, syn Franciszka i Magdaleny z Karwowskich, urodził się 15 kwietnia 1789 r. w Dzieściółowie¹⁰³. Nauki pobierał w szkole w Tykocinie, a następnie w Gimnazjum w Białymstoku. Dnia 2 września 1807 r. wstąpił do pułku szwoleżerów gwardii cesarskiej (2. kompania). 1 listopada 1807 r. został brygadierem (7. kompanii), a 1 grudnia awansowany do stopnia wachmistrza. Wziął udział w szarży pod Somosierrą 30 listopada 1808 r., gdzie został ranny (*Co do mnie otrzymałem ranę w nogę i stopień oficerski, a mój koń... siedem kul. Moje suknie i wszystkie przybory, tak były nabite kulami jak gwoździami. Z płaszcz, który zwykle zwieszamy na sobie w kształcie chustki złożonej na krzyż na piersiach i związanej w tyle, nie można było jednej pary rękawic wykroić, a kontrola szwadronu, którą miałem w kaszkiecie, tak była posiekana kulami, że nie można jej było użyć do apelu*), a 10 marca 1809 r. został oficerem, to jest mianowano go podporucznikiem (porucznikiem 2 stopnia). Wziął udział w bitwie pod Wagram 5-6 lipca tegoż roku, w której się odznaczył. Dnia 17 lutego 1811 r. otrzymał awans do stopnia porucznika (porucznika 1. stopnia), a 7 listopada tegoż roku odznaczono go Krzyżem Kawalerskim Legii Honorowej. 11 sierpnia 1812 r. awansowany został do stopnia kapitana. Dnia 11 kwietnia 1813 r. powrócił z zachowaniem stopnia kapitana do 1. pułku szwoleżerów gwardii, a 1 stycznia 1814 r. przeszedł do 3. pułku eklererów gwardii. Za bitwę pod Brienne, w której wykazał się odwagą i opanowaniem, 27 lutego tegoż roku odznaczony Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej. Wincenty Toedwen powrócił do kraju i w latach 1829-1836 mieszkał w Zadybach i Cecylówce w powiecie kowelskim na Wołyniu. Był też po ojcu dziedzicem dóbr Dzieściółowa (widocznie nie skonfiskowanych w 1814 r.), gdzie w 1825 r. wystawił kaplicę jako wotum za ocale-

¹⁰⁰ „Rocznik Urzędowy Królestwa Polskiego” 1866, s. 328.

¹⁰¹ „Gazeta Warszawska” 1811, nr 18; RGIA, f. 1343, op. 30, nr 1769, k. 16.

¹⁰² LVIA, Konsystorz Wileńskiego Biskupstwa Rzymskokatolickiego. Wyciągi z metryk Archidiakonu Białostockiego 1834 (f. 604, inw. 58), nr 12; A. Boniecki, op. cit., t. IV, Warszawa 1901, s. 59.

¹⁰³ R. Bielecki, *Szwolężerowie...*, s. 126, 381; *Źródła do historii pułku...*, t. II, s. 193 (portret), 227, 340-341, 364; RGIA, f. 1343, op. 30, nr 1769, k. 20.

nie życia w bitwie pod Somosierrą¹⁰⁴. W 1847 r. potwierdzony został jako właściciel Dzieciółowa, a 5 czerwca 1848 r. wylegitymował się ze szlachectwa w guberni grodzieńskiej¹⁰⁵. To Wincentemu przypisuje się autorstwo „Relacji z bitwy pod Somosierrą”, opublikowano w 1855 r. w krakowskim „Czasie”¹⁰⁶.

Wincenty ożenił się 29 października 1829 r. w Zadybach z Emilią Römer, urodzoną w 1811 r., córką Jana i Teresy z Jankowskich, z którą miał pięcioro dzieci: Franciszka Jana Kaliksta (1830-1831), Magdalenę Paulinę (10 I 1832-?), Adama, Henryka i Mariannę Ewę Teresę (1841-?). Jego żona żyła jeszcze w 1870 r., mieszkając w Warszawie¹⁰⁷.

Adam Marek Dominik Toedwen, syn Wincentego, urodził się 28 kwietnia 1834 r. w Cecylówce. Był po ojcu właścicielem Dzieciółowa i trzymał ten majątek jeszcze w 1870 r. Ożenił się ze Stefanią-Marią Suchodolską z Zawad w powiecie tykocińskim, zmarłą 8 lutego 1861 r. Miał z niej syna Wincentego Józefa, nieletniego w 1870 r.¹⁰⁸ W świetle powyższych danych niewiarygodnie brzmi więc informacja przekazana przez Józefa Maroszka, a pozyskana od mieszkanki Białegostoku, Wandy Malczewskiej, że Toedwenowie mieli zarządzać majątkiem Dzieciółowo do powstania styczniowego, który został im skonfiskowany za udział w tym powstaniu. Za karę Toedwen miał zostać zesłany na Syberię. Po powrocie do Dzieciółowa, nie mógł już zamieszkać w swym dworze i do śmierci mieszkał u niejakiego Sutowskiego¹⁰⁹.

Henryk Franciszek Feliks Toedwen, syn Wincentego, urodził się 7 listopada 1836 r. w Cecylówce. W 1880 r. był właścicielem dóbr Doliwy w pow. kolneńskim¹¹⁰.

¹⁰⁴ A. Studniarek, P. Borowik, op. cit., s. 24.

¹⁰⁵ Archiwum Państwowe w Warszawie, Kancelaria notarialna Franciszka Grossa, sygn. 28, k. 191-191v; sygn. 2743, k. 192, nr 2744; RGIA, f. 1343, opis 30, nr 1769, k. 4v.

¹⁰⁶ „Czas” 1855, nr 88, s. 1-2.

¹⁰⁷ AGAD, Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej i wileńskiej [Księgi metrykalne], sygn. 710, parafii Turzyska 1827-1834; sygn. 709 s. 38, nr 112; 51, nr 2; sygn. 710, s. 18, nr 23; sygn. 846, s. 240R, nr 3; *Przewodnik warszawski informacyjno-adresowy na rok 1869*, oprac. W. Dzierżanowski, Warszawa 1870, s. 379.

¹⁰⁸ AGAD, Księgi metrykalne, sygn. 709, k. 75; „Kurier Warszawski” 1861, nr 87; „Dziennik Warszawski” 1870, nr 172.

¹⁰⁹ J. Maroszek, *Jaświły. Dzieje obszaru gminy do końca XVIII wieku*, Białystok 2004, s. 128-129. Informację tę powtarzają: A. Studniarek, P. Borowik, op. cit., s. 41.

¹¹⁰ AGAD, Księgi metrykalne, sygn. 712, s. 11, nr 22; „Wiek” 1880, nr 257.

SUMMARY

Military tradition in Toedwen family

The article describes the history of Polish line of the Livonian family Toedwens (Tödwen). The ancestor of the part of the family who settled in Poland, in Podlasie was Dorpat chamberlain Jan Henryk. In the seventeenth century for dozens of years he served in the infantry and later in dragoons during the Cossack, Swedish, Turkish and Moscow wars. Moreover, his career included an episode of the service for the Habsburgs in the 80s of the seventeenth century. Jan Henryk reached the rank of general. Toedwens who lived in the eighteenth century did not evince particular activity as regards the military field. It was not until the next century when the significant number of members of this family served in the Polish army, the day of the Duchy of Warsaw, the Polish Kingdom, November Uprising and the Crimean War. The members of the light cavalry are particularly famous – cousins Tadeusz and Wincenty, participants of Somosierra charge.

РЕЗЮМЕ

Военные традиции рода Тедвен

В статье описывается история польской линии ливонского рода Тедвен. Родоначальником ветви, осевшей в Польше, в Подляском воеводстве, был подкоморий дерптский Ян Генрих. В XVII в. на протяжении нескольких десятилетий он служил в пехоте, затем драгуном, во время Казацкой, Шведской, Московской и Турецкой войн. В его карьере был также период службы у Габсбургов в 80-е гг. XVII в. Ян Генрих дослужился до звания генерала. Тедвены, жившие в XVIII в., не проявляли активности в военном деле. Лишь в следующем столетии появилось немало представителей этого рода, служивших в польской армии периода Польского княжества, Польского Царства, восстания 1830-1831 гг. и Крымской войны. Наиболее известны шеволежеры – двоюродные братья Тадеуш и Винцент, участники атаки при Сомосьерре.